

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ СИСТЕМ ГОЛОСУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ТА ПРОТИДІЇ МОЖЛИВИМ ПОРУШЕННЯМ

USE OF ELECTRONIC VOTING SYSTEMS AS A TOOL FOR ENSURING VOTING RIGHTS AND PREVENTING POTENTIAL VIOLATIONS

Щоголев Д.М., аспірант кафедри конституційного та адміністративного права і процесу
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

У цій науковій статті розглядається використання електронних систем голосування як інструменту для забезпечення та протидії порушення виборчих прав громадян. Встановлено, що застосування електронного голосування може стати важливим кроком у напрямку покращення демократичного процесу та забезпечення довіри громадян до виборчої системи.

Розглянуто успішний досвід використання електронних виборів в Естонії. Досліджено, що в Україні досить низький рівень довіри до електронного голосування, і першочергове завдання держави – створити комфортне «цифрове середовище», яке завоює прихильність громадян. Наведена коротка характеристика п'яти основних видів електронного голосування, які відомі у світі: голосування за допомогою електронної системи на виборчій дільниці; система оптичного сканування; голосування за допомогою перфорованих карт; електронна виборча система прямого запису; голосування за допомогою мережі Інтернет. Узагальнено можливості, які надають електронні системи голосування, та ризики таких систем.

Визначено, що для реалізації ідеї впровадження в Україні електронного голосування держава має виконати ряд вимог, а саме: забезпечити наявність відповідного нормативно-правового регулювання в тому числі й притягнення до відповідальності за порушення виборчого законодавства, враховуючи міжнародний досвід та стандарти Європейського Союзу; технічну надійність системи, її захищеність від можливих вірусів, несанкціонованого втручання та маніпуляцій результатами голосування; конфіденційність вибору; доступність до електронного голосування для всього населення а також сприяти підвищенню рівня цифрової грамотності суспільства та довіри до цифрових послуг, які пропонує держава. Тільки за умови виконання зазначених вимог електронне голосування буде ефективним, законним та демократичним.

Ключові слова: електронне голосування, електронні вибори, система електронного голосування, електронна демократія.

This scientific article examines the use of electronic voting systems as a tool for ensuring and countering the violation of citizens' electoral rights. It has been established that the use of electronic voting can become an important step in the direction of improving the democratic process and ensuring citizens' trust in the electoral system.

The successful experience of using electronic elections in Estonia is considered. It has been investigated that in Ukraine the level of trust in electronic voting is quite low, and the primary task of the state is to create a comfortable «digital environment» that wins the favor of citizens. A brief description of the five main types of electronic voting that are known in the world is provided: voting using an electronic system at the polling station; optical scanning system; voting using punched cards; electronic election system of direct recording; voting using the Internet. The opportunities provided by electronic voting systems and the risks of such systems are summarized.

It was determined that in order to implement the idea of introducing electronic voting in Ukraine, the state must fulfill a number of requirements, namely: ensure the availability of appropriate legal regulations, including prosecution for violations of election legislation, taking into account international experience and European Union standards; technical reliability of the system, its protection against possible viruses, unauthorized intervention and manipulation of voting results; privacy of choice; accessibility to electronic voting for the entire population, as well as contribute to increasing the level of digital literacy of society and trust in digital services offered by the state. Electronic voting will be effective, legal and democratic only if the specified requirements are met.

Key words: electronic voting, electronic elections, electronic voting system, electronic democracy.

У сучасному світі, де технологічний прогрес швидко змінює наше життя, електронні системи голосування стають все більш актуальним і значущим інструментом для забезпечення та протидії можливим порушенням виборчих прав. Традиційні методи голосування – виборчі дільниці, паперові бюлетені та ручний підрахунок голосів, не забезпечують максимальний рівень точності, швидкості та надійності. Застосування електронних систем голосування може стати важливим кроком у напрямку покращення демократичного процесу та забезпечення довіри громадян до виборчої системи.

Електронне голосування у різних формах вже використовувалося в Австралії, Бельгії, Великобританії, Естонії, Іспанії, Італії, Канаді, Норвегії, Німеччині, Португалії, США, Франції та Швейцарії. Проте не всі з цих країн продовжили розвивати систему електронних виборів. Наприклад, Канада, Нідерланди, Норвегія, Швейцарія та Франція, протестувавши електронне голосування, поки відмовилися від волевиявлення онлайн через цілком об'єктивні причини – неможливість забезпечити відповідний контроль та захист від фальсифікацій.

Найбільшим успіхом електронне голосування користується в Естонії – на останніх парламентських виборах 2019 року участь в інтернет-виборах взяли 44% виборців. Такий результат зумовлений довірою людей до влади, розвинутою системою захищеності даних та наявністю

технологічного фундаменту, який будувався задовго до першої спроби впровадження електронного голосування. На сьогодні, Естонія залишається єдиною країною у світі, яка використовує цифрову альтернативу голосування з 2005 року, залучаючи до виборчого процесу і молодь, і громадян, які проживають за кордоном [1]. За дослідженнями Організації економічного співробітництва та розвитку 82% естонців різних вікових груп дійсно довіряють цифровим можливостям, які пропонує держава [2].

Якщо ж порівнювати з рівнем довіри українців до електронного голосування, то за останніми соціологічним опитуванням, що проводилось 28 квітня –3 травня 2023 року Центром Разумкова, тільки 23,7% респондентів підтримують ідею голосування на виборах у додатку «Дія» [3]. Тому зараз для держави основне завдання в цій сфері – створити комфортне «цифрове середовище», яке завоює довіру громадян. Лише тоді, коли суспільство звикне до онлайн-доступу до державних послуг і повірить цій системі, голосування через Інтернет отримає більш широку підтримку населення. Тож для України втілення ідеї електронного голосування – стратегічна мета, яка вимагає часових та технологічних ресурсів.

Загалом у світовій практиці використовувались такі типи електронного голосування:

1) Голосування за допомогою електронної системи на виборчій дільниці (Vote-recording Technologies) – вибо-

рець реєструє свою ID-картку в спеціальному зчитувачі, за допомогою пароля входить на сайт голосування та в електронному бюлетені робить свій вибір. По закінченню голосування такі електронні скриньки в автоматичному режимі підраховують голоси.

2) Система оптичного сканування (Optical Scan Marksense) – поєднує у собі традиційне та електронне голосування. Виборець на спеціальному бюлетені відмічає кандидата, за якого бажає віддати свій голос, опускає його в урну зі скануючим пристроєм. Сканер зчитує позначку виборця в бюлетені, але результати отримують лише після закінчення голосування, у вигляді роздрукованого протоколу [4, с. 39].

3) Голосування за допомогою перфорованих карт (Punched Card) – виборець використовує спеціальні картки, що зчитуються комп'ютером, відмічаючи кандидата спеціальним кодом, який залишається на перфокарті; далі виборець опускає перфокарту до виборчої скриньки, яка автоматично здійснює підрахунок.

4) Електронна виборча система прямого запису (Direct-recording Electronic Voting System – DRE) – виборець обирає кандидата на сенсорному екрані комп'ютера, після чого машина, за допомогою спеціальної програми підраховує голоси. Ідентифікація відбувається через відбитки пальців або ID-картку.

5) Голосування за допомогою мережі Інтернет, що передбачає три форми: голосування через Інтернет на виборчій дільниці, голосування за допомогою Інтернету в кіоску, дистанційне голосування через Інтернет [5, с. 47].

За висновками експертів впровадження електронного голосування потребує використання новітніх інформаційних технологій та програмного забезпечення, яке б гарантувало надійність передачі в Інтернеті даних виборців та виборчих комісій [6, с. 303].

Серед основних переваг електронних систем голосування порівняно з традиційними методами – ефективне використання часу та ресурсів, оскільки процес голосування може бути автоматизованим та швидким. Електронні системи можуть забезпечувати миттєвий підрахунок голосів, що дозволяє швидко отримати результати виборів та уникнути можливості їх маніпулювання. Крім цього це значна економія видатків з бюджету, адже відпадає необхідність в оплаті праці членам виборчих комісій та друкуванні бюлетенів. Також електронні системи голосування можуть знизити ризик людських помилок та шахрайства. А для запобігання можливим спробам підробки голосів при ідентифікації виборців можуть використовуватись різноманітні методи аутентифікації, такі як біометричні дані чи електронні підписи.

Незважаючи на значні переваги, використання електронних систем голосування не є безперечним. Системи передачі інформації по каналах Всесвітньої мережі вразливі з погляду потенційних комп'ютерних збоїв та атак хакерів. А через не розвинену нормативно-правову базу, що регулює процедурні аспекти електронного голосування, складно контролювати його проведення. Тому маніпуляції з результатами голосування, зловживання або несанкціонований доступ до систем можуть підірвати довіру до виборчого процесу та загрожувати демократії.

Цифровізація виборів в Україні буде мати успіх тільки тоді, як у громадян не буде сумнівів щодо об'єктивності електронного голосування. Тому майбутня система електронних виборів в Україні, на думку віцепрем'єр-міністра цифрової трансформації Михайла Федорова, має відповідати ряду вимог [7]. Перш за все, це прозорість процесу підрахунку голосів та неможливості втручання в роботу програмного забезпечення сторонніх осіб: чи то адміністраторів, чи чиновників. Не менш важливим є гарантування вільного таємного волевиявлення і це здається найскладнішим завданням. Оскільки після ідентифікації користувача в системі можна легко визначити за кого людина віддала свій голос. Тому має використовуватись технологія, за якої виборець так само отримує можливість верифікувати себе, але зберігаючи анонімність для всіх третіх осіб (технологія «блок-чейн»). Так людина зможе відстежити свій голос, але ніхто не побачить належність цього голосу саме йому [8, с. 219].

Ще один критерій – забезпечення доступності всіх верств населення до онлайн-виборів з метою реалізації принципу загального виборчого права. Тобто кожному виборцю має бути надана реальна можливість проголосувати. До прикладу, Естонія залишила можливість бажаючим проголосувати на класичній виборчій дільниці за допомогою паперових бюлетенів. Бо очевидно, що не всі громадяни в силу віку чи інших обставин легко можуть віддати свій голос шляхом електронного голосування.

І особливо принциповий пункт – це встановлення відповідальності за порушення виборчих процедур. Зараз при діючій виборчій системі офіційні спостерігачі контролюють роботу суб'єктів виборчого процесу, перебіг голосування та підрахунку голосів і в разі порушень звертаються з відповідною заявою до правоохоронних органів. А чи вдасться встановити суб'єкта порушення у разі хакерської атаки чи будь-якого іншого стороннього втручання в роботу системи залишається під питанням. Тому є високі шанси, що деякі порушення виборчого законодавства можуть залишитися безкарними.

Тому починати впровадження електронного голосування слід з підготовки правового регулювання, яке забезпечуватиме прозорість, справедливість та добросовісність виборчого процесу в онлайн-вимірі. Ураховуючи наданий Україні статус держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу, таке законодавство повинно прийматися з урахуванням чинних міжнародних стандартів та законодавства ЄС, щодо цифрових послуг, яке наразі активно розвивається.

Висновки. Електронні вибори в Україні – невідворотне майбутнє, а впровадження їх у життя – це складний і поступовий процес. Щоб забезпечити успішне впровадження електронного голосування на виборах в життя, держава має, вивчивши та проаналізувавши весь міжнародний досвід, розробити таку нормативно-правову базу та технологію проведення онлайн-виборів, за якої процес голосування буде одночасно зручним, прозорим, захищеним від витоку інформації та стороннього впливу на систему. Такий підхід забезпечить успішне і безпечне впровадження електронних виборів в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березенко В. Електронні вибори: невідворотне майбутнє. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/11/5/7312315/> (дата звернення: 24.07.2023).
2. Marcus F. How do you build trust in government? URL: <https://e-estonia.com/building-trust-in-government/> (дата звернення: 24.07.2023).
3. Хмілевська В. Майже 50% українців «дуже сумніваються» в голосуванні на виборах через «Дію». Чому? URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/majzhe-50-ukrajintiv-duzhe-sumnivajutsja-v-holosuvanni-na-vivorakh-cherez-diju-chomu-.html> (дата звернення: 24.07.2023).
4. Стогова О.В., Мурач Д.В. Електронне голосування: проблеми та перспективи запровадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 38–40. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/10.pdf (дата звернення: 24.07.2023).
5. Войнова Е. О. Упровадження електронного голосування: позитивні та негативні риси електронних виборів. *Науковий журнал «Політикус»*. 2020. Вип. 5. С. 44–49. URL: http://politicus.od.ua/5_2020/8.pdf (дата звернення: 24.07.2023).
6. Корнієнко В. О. Електронне голосування в Україні. Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Між-

нар. наук.-практ.конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 302–305 URL: <https://hdl.handle.net/11300/15346> (дата звернення: 24.07.2023).

7. Поремчук Є. Чи потрібні Україні електронні вибори? URL: https://www.google.com/url?q=https://www.epravda.com.ua/columns/2020/12/9/668969/&sa=D&source=docs&ust=1690189203459205&usg=AOvVaw09_5_H7wZKoqE8UARl0uw5 (дата звернення: 24.07.2023).

8. Камардіна Ю. В., Черних Є. М. Правове регулювання і реалізація електронного голосування: міжнародний досвід та впровадження в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 1. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/35.pdf (дата звернення: 24.07.2023).